

LIHTNE KEERULINE LUULE

Hasso Krull. Kandsime redelit kaasas. 40 luuletust. Tartu: Kaksikhammas, 2017. 63 lk.

Lihntne luule

Hasso Krulli „Kandsime redelit kaasas” koosneb võrdlemisi selgelt välja joonis- tuva lüürilise subjektiga luuletustest, milles autor vahendab valdavalt minavormis oma mõtteid ja tundeid. Peamiselt armastusest. Lähedusest. Üsna erootiliselt. Teisisõnu: lüüriline luule *par excellence*.

Nii võib väita, et Krulli viimastine luuletuskogu on üks lihtne raamat. Lihntne juba seetõttu, et tänapäeval on pea kõik luuletajad lihtsad ja kõik need lihtsad luuletajad kirjutavad lihtsaid luuletusi. Ja seda, et ka Hasso Krull on lihtsaid luuletusi kirjutav lihtne luuletaja, märgati juba nullindatel, eriti seoses luuletuskoguga „Talv” (2006). Mõni nimetas Krulli poetikat uuslihtsuseks või uussiiiruseks¹, mõni viitas vanaduse tõrjumatule mõjule². Muidugi leidis ka neid, kes arvasid, et ükski lihtne asi pole lihtne ja et Krull on hoopis keeruline.

Võime arvata, mida Krull ise selle kõige kohta arvaks. Krull arvaks, et „[ü]kski lihtne asi pole lihtne. Ükski enesestmõistetav asi pole enesestmõistetav”.³ Imselt lisaks Krull siia veel pikema eesti luule lihtsuse tüpoloo-

¹ P. Viires, *Twilight Zone*. Nullindad kui hämarala. – *Looming* 2010, nr 2, lk 282.

² Nt V. Vaher, Etapp küll, kuid mitte epohh. – *Looming* 2009, nr 11, lk 1567.

³ H. Krull, *Mis on luule?* – H. Krull, *Mõistatuse sild*. Tartu: Kaksikhammas, 2016, lk 16.

gia ja märgiks: „Kõik need lihtsused on erinevad, ja kõik nad mõjuvad lihtsana eelkõige millegi kõrval, mis ei taha või ei suuda või ei saagi niisama lihtsana mõjuda.”⁴

Küsimus, mis on lihtsus, ei evi siin tegelikult mingit tähtsust. Võib vaid nentida, et küllap ei ole tegemist mingi objektiivselt tekstis ilmneva seisundiga, vaid pigem erinevusega, lahknevusega varem kujundatud ootushorisonidist. Tuleb leida õige taustsüsteem ja küllap on siis võimalik kõike lihtsana käsitleda. Ja vastuoksa.

Vastupidine käsitlus oleks Krulli luule retseptisioonile muidugi oma- sem. Tema luulet tavatsetakse ikka ja jälle mõelda keeruliseks. Krulli luule vastuvõtu peamine mure seisnebki tihtilugu teatavas vaoshoitud pieteeditundes – Krull on saavutanud nii kriitika- kui ka luuleväljal autoriteetse positsiooni, ühtlasi kujundab ta ise järjekindlalt oma luule vastuvõttu kriitiliste töödega luulest, filosoofiast, kirjandusteooriast ja mütoloogiast. Nii pole sugugi ime, et valdavalt avatakse Krulli luulet tema esseistlike tööde valguses, iseäranis kehtib see eepilisemate mütoloogia- alaste luuleraamatute kohta, mille sügavamaks mõistmiseks näib olevat hädavajalik tunda Krulli teoreetilisi töid. Teisisõnu, valdav osa Krulli luuleraamatuid ei paikne luuleväljal sugugi autonoomselt, vaid on tugevalt seotud luule- ja mütoloogiaalase teooriaga. Sageli on selleks ka põhjust. Krulli luule annab üldjuhul hea impulsi edasimõtlemiseks, teoreetilised tööd aitavad avada

⁴ H. Krull, *Ainsuse esimese isiku anarhiline hääl*. – H. Krull, *Mõistatuse sild*, lk 62.

tema taotlusi, arusaamu, algupära ja tõukeid.

„Kandsime redelit kaasas” mõjub lihtsana niisiis kahel põhjusel. Esmalt seetõttu, et selle üldine poeetika on sarnane traditsioonilise lüürilise luulega. Teisalt puudub väljaspool luulevälja konkreetne mõtteline referent, mis aitaks teksti mõista ja mille kaudu luuleväljale siseneda. Luule on iseseisvunud, puudub tekstiväline tegelikkus, mida tundmata poleks võimalik Krulli luuletusi mõista või adekvaatselt tõlgendada.

Keeruline luule

Hasso Krulli „Kandsime redelit kaasas” on üks keeruline raamat. Kuigi esmapilgul võib tekst näida hõlpsasti ligipääsetavana, siis luuletustes hakatakse kõikvõimalikes situatsioonides ja eri moel seda ligipääsetavust lõhkuma.

Krulli tekstides toimub midagi sellist, mida Wayne Boothi kunagise mõisteloome taustal võib seostada ebausaldusväärseusega. Tegemist on olukorraga, kus ilmneb vastuolu implitsiitse autori ja jutustaja vahel.⁵ Ebausaldusväärseusele võivad viidata 1) jutustaja nägemuse ja tegelike faktide vastuolu, 2) tegevuse tõelise tulemuse ja jutustaja varasema hinnangu vastuolu, 3) teiste tegelaste ja jutustaja vaadete vaheline pidev konflikt, 4) sisemised vastuolud.⁶

Krulli luules kipub olema nii, et ükski väide pole lõplik. Kuigi luuletus võib alata konkreetsest väitest: „Ma tean, et ühtegi õiget sõna / ei ole.” (lk 59), seatakse selline väide peagi kahtluse alla, toimuvad arengud, mis muudavad kas fiktsioonisisest seaduspära või lüürilise mina arusaamu. Nii selgubki: „Õige oli olemas!” (lk 59) Kunagi pole võimalik

lõpuni määratleda, missugust informatsiooni usaldada, missugust mitte: „tekk, padi, mille sarnast ei leidu / siin ega seal, Tallinnas ega Tartus, ega / seitsme maa ja mere taga. Ainult / siin.” (lk 25)

Ebausaldusväärset võimendavat pidevat kahtlused mälu õigsuses, iseenda ja teise asukohas. Näiteks tekstis, milles on aeg hetkeks peatatud: „Mis siin ikka teha? Pööran ümber: / nii suur, tume mets, väike rada / kaob suurte mustikamätaste vahele. / Siit ma vist ei tulnud? Ja kuhu jäid / sina? Ei mäleta enam, kas tulime / koos randa, või olen lihtsalt eksinud, / siis võiks ju hakata minema. Ainult / ma ei tea, mis koht see on.” (lk 29) Vahel juhatab lausuja lugejat justkui käekõrval mööda kirjeldusi ja sündmuste ahelaid: „Vaatame nüüd lähemalt” (lk 25).

Nüüd on luulekogus märgiline sõna. Kui luuletuse algus paikneb tavaliselt üldises olevikus, siis edasi hakkavad ajavormid teisenema, olevik läheb üle lihtminevikuks, täisminevikuks, kuni naastakse teistsuguse oleviku juurde. Paiguti muutub luuletuse aegruum väga kompleksseks. Realistliku väitega „Olen raamatukogus” algavas luuletuses kahtleb lüüriline mina, kas ta oskab kohalikku keelt („Vist / ei oska ma keelt?”, lk 28). Peagi toimub üleminek minevikule: „Nii jõudsingi garderoobi”, uuesti olevikule ja tulevikustsenariumidele. Seejärel jõutakse praegusesse hetke: „Nüüd / pean tükk aega ootama, vähemalt tunni, / enne kui need sellest üürast hoonest / leitakse ja kätte tuuakse.” Kohe seejärel toimub filmilik ajahüpe: „Viimaks on nad / siiski mu ette laotatud.” Järgneb taas pööre, lausuja postuleerib järjekordsed kahtlused: „Aga see on ju / sinu mantel! Sall! Müts! Armsad asjad, / aga kus oled sa ise? Sind polnud ju / minuga kaasas? Kas sa üldse tulidki?” (lk 28)

Üpris sarnaselt mängitakse pidevalt ümber võrdlused ja metafoorid, kujund võib luuletuse käigus üle minna n-ö fiktsioonisiseks tegelikkuseks, sageli kujund isikustatakse. Luuletus võib

⁵ W. Booth, *The Rhetoric of Fiction*. Chicago–London: University of Chicago Press, 1983, lk 158–159.

⁶ S. Rimmon-Kenan, *Narrative Fiction: Contemporary Poetics*. London–New York: Routledge, 2002, lk 101–102.

alata väitega „Nahk on õhuke nagu veepind”, aga esialgselt võrdlusest kasvab välja fiktsioonisiseselt tõene situatsioon: „Kuni nahk ongi veepind” (lk 40). Samasuguseid üleminekuid kohtab Krullil sageli: „külm õhk vorlab sõõrmetest läbi, nagu / vesi läbi torude, õnneks / torud pole veel külmunud” (lk 60). Pelk sõnas-tamine aktualiseerib kujundi.

Kesksemad muutused toimuvad justkui kirjutusakti vältel. Kirjutamise aeg seguneb kujutatava situatsiooniga: „kõik näeb välja nii, nagu vaataksin / maailma läbi õhukese siidpaberi. / Vaatangi: aken on kergelt jääs. Aga / nüüd ilmub sellesse valevasse lamedusse / punane punkt: selgub, et on olemas / päike. Aga kas see on hommiku- või / õhtupäike?” (lk 24) Luuletus jätkub järjekordse määratlematuse kehtestamisega: „Kui kõik on nii hele, siis / ei saa seda öelda, muidugi, see peab / olema hommik, aga ainult õhtul on / päike nii selge, sarlak-punane, see on / hommikusse sattunud õhtupäike, ta ei / märganud, et vahepeal oleks pidanud toimuma / loojang.” Luuletuse lõpus aga selgub, et armastus-objekt on päikest kogu öö kinni hoidnud, toimub retroaktiivne ümberhindamine, varasem kahtlus osutub metafoorseks. Teatud määral sarnaneb see traditsioonilise tees-antitees-süntees ülesehitusega.

Võtteid, millega sündmuse normaalne voolumine katkestatakse, millega raskendatakse teksti ligipääsetavust ning mis kujundavad lüürilise mina kui jutustaja ebausaldusväärse, on rohkelt. Näiteks pidevad perspektiivimuutused – vahepeal võib lüüriline mina end kõrvalt jälgida: „Näe, sealt ma tulengi. Mööda Herne tänavat” (lk 18). Samas luuletuses unustab jutustaja aga kõige olulisema: „Ainult ühe asja unustasin / ära: see oled sina.” Vaatepunktid, jutustaja positsioon, loo tempo, lausete ülesehitus muutuvad peadpööritava kiirusega.

Denarratsiooni, st jutustamise abil narratiivi lõhkumise vältel rakendatakse kõiki nelja eespool osutatud eba-

usaldusväärse võimalikku avaldumisviisi, seejuures ka teiste tegelaste ja jutustaja vaadete vahelist konflikti: luulekogus „Kandsime redelit kaasas” mängitakse sageli narratiivsete tasan-ditega (teiste tegelaste hääled ilmuvad meenutustena, sõnumitena vms). Paiguti kehtestatakse otsesõnu tšehhovlik möödarääkimine, pärast armastatu pahameelt tekib olukord: „Aga meie / kuuleme nõnda” (lk 37), st teisiti.

Ühtlasi tekitab pidev informatsioon kahtlemine, fiktsioonisese tõe täpse sõnastamise püüe paratamatult lüürilise mina ja implitsiitse jutustaja vahelise konflikti, mis on ses kogus ehk keskne keerukuse tunnus ja erineb traditsioonilisest lüürilisest luuletekstist.

Esseistlik luule

Niisiis on Krulli luulele omane, et pidevalt hakkab lugeja ees sündima üks lugu, aga igal võimalikul juhul loo jutustamine katkestatakse, tähendused mängitakse ümber. Ilmselt sunnib see lugejat lähenema luuletustele pisut analüütilisema pilguga, samas tundub igasugune krullilik ebausaldusväärus ikkagi usaldusväärse, sooja ja kodusena, pisikesed külluslikud katkestused ei häiri teksti voolavust. Ses mõttes ei paikne Krulli luule tema esseistlikest kirjutistest sugugi kaugel. Toon välja neli ühisomadust, mis võiksid põhjustada lihtsuse ja keerukuse samaaegsuse.

Lausetesse ilmuvad täpsustused – tekib Krullile omane lausestus, mida iseloomustab hästi katkend avaluuletusest: „Ulatan käe, kuigi sa astusid / mulle peale, ulatan, kuigi / ma olen nagu vesi, / isegi siis, jah, isegi siis / kui ma ei olekski vesi” (lk 9). Korratakse varasemat lauseosa, teisendatakse mõtet, lisatakse uusi nüansse. Iga järgnev infoühik sisaldab eksplitsiitselt tükikest eelmisest.

Jääb mulje, et eesmärgiks on luua objektiivsuse illusioon, nagu tekst ise mõtleks, arutleks. Paiguti jääb mulje

puhtakujulisest (assotsiatiivsest) sisekõnest või refleksioonist. Vahel jääb mõte sihitisele või verbile justkui pidama ning ilmub taas järgmises ja ülejärgmises lauses juba teisenenud kujul. Üks juhuslik näide: „Kuu paistab. Aga see ei ole / tõeline kuu, sest tõeline kuu / on pilve taga, ta ei paista / vaid ainult on, kui ta ikka on, / on olemas, tal pole vajagi paista, / selleks et olemas olla.” (lk 31) Sarnaseid arutluskäike leidub ka päikese kohta: „võib-olla päike ei tea enam, kuhu / õhtul looja minna. Võib-olla polegi / õhtut, sest hommik läks meelest ära.” (lk 14)⁷

Krulli luuletuste püsiv ja ka määrav iseloomujoon on aja- ja kohamääruste küllus: „Siin on üks maja. Ja maja all / on vesi. Ja vee all on tuba, / ja toas on kellegi uni, keegi / nägi siin und ja unustas selle maha.” (lk 60) Ikka ja jälle on midagi millegi peal, ees, sees, kohal, vahel, keskel. Sageli moodustuvad just nende markerite põhjal n-õ loogilised paradoksid. Eks viita vertikaalsele mõõtmele juba luuletuskogu pealkirigi, ühtlasi tekitab see pideva liikumise.

⁷ Krullilik lausestus on hõlpsasti äratuntav ja nõuaks pikemat analüüsi. Siiski näib, et eesti uuemas luules leidub nii mõnigi autor, kelle tekstide paiknemine Krulli mõjuväljas on ilmselge. Näiteks Värske Rõhu noorautor Laura Oras kasutab sedasama kirjeldatud lausestruktuuri. Krulli vormilisi võtteid imiteerib Hannelele Kaldmaa, kelle debüütraamat „Oliver” (2017) põhineb paljuski just Krulli raamatu „Kui kivid olid veel pehmed” (2014) poeetikal.

Nii nagu Krulli esseedki, saab enamik luuletusi alguse poeetilises väitest, lühikesest impulsslausel, millega edaspidi suhestutakse ja mida hakatakse ümber hindama, tühistama, teiseendama, millest eemaldutakse ja mille juurde luuletuses alati kuidagi naasatakse: „Tule sisse.” (lk 9), „Talla mind.” (lk 11), „Maailm väriseb.” (lk 14), „Misesugused rinnad!” (lk 43), „Tuju on paha.” (lk 38), „Pori on mõnus ja pehme.” (lk 58). Kõigele lisaks algavad mõned luuletused justkui poole pealt. Näiteks: „Ja jälle olen ma siin” (lk 26).

Krulli varasemast luulest veel sagedamini esineb kõiksuguseid retoorilisi küsimusepüstitusi (samuti analoogselt esseedega): „Mis edasi / saab? Mida endaga tegema pean? Kust / leida vananemise võti, kui üks imeilus / perse lum-mab mind nagu varahommikune / maastik, nagu soe suvetuul, nagu ootamatu / filosoofiline idee? Või mõtleks hoopis / nii: selles imeilusas avausel, läikima / löödud tunnelis, helkivas salakäigus / ongi vananemise võti?” (lk 43)

Raamatut „Kandsime redelit kaasas” on väga lihtne lugeda: selles ei leidu üleliia viiteid autori esseistlikele kirjutistele, mis teadlikku lugejat lakkamatult eksitaks. See võimaldab omakorda Krulli luuletuste sujuvaid keerukusi, keerdkäike pingsamalt jälgida, neisse sisse elada. „Kandsime redelit kaasas” ei ole ju filosoofia ega teooria, vaid väärt luule.

JOOSEP SUSI